

**คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ
ในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น***
**Morals and Ethics of Local Leaders According to Buddhist
Concepts in the Sila Municipality, Mueang Khon Kaen
District, Khon Kaen Province**

อรวรรณ แก้วมาตย์, พระครูวินัยธรรวัช ปยุตโต, พระมหาวิรุฬ วิโรจโน,
พระครูสังฆรักษ์ทวี อกโย และชนาธิป ศรีโ
Orawan Kaewmat, Phrakru Vinaidhorn Worachat Payutto, Phramaha Wiruth Wirojano,
Phrakru Sangkharak Thawee Abhayo and Chanathip Sritho
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: orawan25521111@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาความสัมพันธ์คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 3) ศึกษาข้อเสนอแนะคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 397 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามโดยใช้ค่าไคสแควร์ (Chi-square) โดยใช้นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ โดยรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านความซื่อสัตย์ รองลงมาคือ ด้านความมีวินัย และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านความรับผิดชอบ

*ได้รับบทความ: 8 ตุลาคม 2564; แก้ไขบทความ: 28 ตุลาคม 2564; ตอบรับตีพิมพ์: 23 ธันวาคม 2564

Received: October 8, 2021; Revised: October 28, 2021; Accepted: December 23, 2021

2. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล อาชีพ มีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ คือ ผู้นำควรประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น และผู้นำควรมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

คำสำคัญ: คุณธรรมจริยธรรม; ผู้นำท้องถิ่น; ตามแนววิถีพุทธ

Abstract

The objectives of this research were to study; 1) the moralities and ethics of local leaders in Buddhist concept in Muang Sila Municipality, Muang Khon Kaen district, Khon Kaen province, 2) the moralities and ethic relation of local leaders in Buddhist concept and 3) the suggestion and recommendation of local leaders to develop moralities and ethics in Buddhist concept in Muang Sila Municipality, Muang Khon Kaen district, Khon Kaen Province. The researcher is quantitative research collected the data from 397 sampling Data were analyzed using descriptive statistics such as percentages respondents, mean, standard deviation statistics. The researcher tested the relation between independent variances and dependence variance with Chi-square statistics with 0.05 significant statistic.

The results showed that:

1. People's opinions on morality and ethics of local leaders according to the Buddhist way of life, including 5 aspects, were at a high level. When considering each aspect, it was found that the side with the highest mean was Integrity, followed by discipline and the side with the lowest mean is Responsibility

2. From the test of personal factors with moralities and ethics in Buddhist concept of the local leaders, it was found that professionals had the relation with the moralities and ethics in Buddhist concept with significant level 0.50.

3. There were 2 suggestions form this study, 1) the leaders should do benefits for oneself and others, and 2) the leader should help other without reciprocal benefits.

Keywords: Morals and Ethics; Local Leaders; According to Buddhist Concepts

1. บทนำ

องค์การส่วนใหญ่ต่างมองหาผู้บริหารที่มีความรอบรู้ในเชิงวิชาการและเชิงบริหารที่มีความสามารถในการนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จโดยมักจะละเลยเรื่องคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีความสำคัญมากที่ผู้บริหารทุกคนควรจะต้องมีในสภาพสังคมไทยปัจจุบันเป็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในทางเลือกระหว่างผู้บริหารที่มีจริยธรรม (Ethics) กับผู้บริหารที่มีความสามารถ (Competent) ซึ่งคงไม่แปลกที่จะมีเสียงจากสังคมที่ต้องการได้ผู้บริหารที่มีคุณสมบัติพร้อมทั้งสองประการคือ ทั้งเก่ง และดี อย่างไรก็ตาม ในโลกแห่งความเป็นจริง มักจะไม่พบคุณสมบัติที่สมบูรณ์ดังกล่าวในผู้บริหารในทุกระดับ และยังพบอีกว่าผู้บริหารในปัจจุบันส่วนใหญ่มักมีคุณสมบัติที่โดดเด่นด้านความสามารถนำด้านจริยธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะความก้าวหน้าบนความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอันเนื่องมาจากความเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเป็นสังคมข้อมูลข่าวสาร (IT Society) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (S & T Period) ค่านิยมแบบวัตถุนิยม (Materialism) หรือแม้แต่กรณีการมีจุดมุ่งหมายชีวิตแบบสุขนิยมสุดโต่ง (Hedonism) เป็นต้น การที่ผู้บริหารในปัจจุบันมีแนวโน้มหรือมีความโน้มเอียงของคุณสมบัติของผู้บริหารทางด้านความสามารถมากกว่าทางด้านจริยธรรมนั้น เกิดจากวิกฤติการณ์ทางสังคมที่เรียกว่าวิกฤติการณ์แห่งการอยู่ร่วมกัน อันสืบเนื่องมาจากการพัฒนาของโลกในปัจจุบันไม่ได้เอากการอยู่ร่วมกันเป็นที่ตั้งแต่เอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง ระบบจึงไปทำลายวิถี

แห่งการอยู่ร่วมกันหรือศีลธรรมของมนุษยชาตินั่นเอง (ภิญโญ ทองมี และคณะ, 2562, หน้า 2845-2846)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 76 ให้ความหมายว่า รัฐต้องพัฒนาระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ทั้งราชการส่วนกลาง ทั้งราชการส่วนภูมิภาค ทั้งราชการส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงงานของรัฐอย่างอื่น ให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หน่วยงานของรัฐจะต้องร่วมมือและให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดิน การจัดทำบริการสาธารณะต่างๆ การใช้จ่ายเงินงบประมาณให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อประโยชน์ของประชาชน รวมทั้งพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีทัศนคติเป็นผู้ให้บริการแก่ประชาชนอย่างแท้จริง และเกิดความสะดวกรวดเร็วในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐพึงดำเนินการให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของหน่วยงานของรัฐ ให้เป็นไปตามระบบคุณธรรม โดยกฎหมายดังกล่าวอย่างน้อยต้องมีมาตรการป้องกันมิให้ผู้ใดใช้อำนาจ หรือกระทำการโดยมิชอบที่เป็นการก้าวก่ายหรือแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ หรือกระบวนการแต่งตั้งหรือการพิจารณาความดีความชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ รัฐพึงจัดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรมเพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวลจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้นๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช

2560) จากเหตุผลข้างต้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นการป้องกันและปราบปรามการทุจริต เป็นเรื่องที่รัฐบาลในทุกสมัยให้ความสำคัญเนื่องจากปัญหาความบกพร่องทางจริยธรรมและปัญหาการทุจริต ประพฤติชอบของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐส่งผลกระทบต่อภาพรวมของประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งความเชื่อมั่นและศักยภาพการแข่งขันของประเทศ ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกัน แก้ไข และลดผลกระทบจากปัญหาดังกล่าว รัฐบาลจึงได้ออกกฎหมายและมาตรการที่สำคัญหลายประการ โดยมีเป้าหมายให้ส่วนราชการต้องดำเนินการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (กลุ่มงานคุ้มครองจริยธรรมจังหวัดขอนแก่น, 2562, หน้า 1)

คุณธรรม จริยธรรมนับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึงกันมากในหลายลักษณะเมื่อเกิดความสับสนวุ่นวายในสภาพสังคมที่ขาดความสงบสุข อันเนื่องมาจากความประพฤติหรือการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของบุคคลบางกลุ่มในสังคม มักจะมีการวิพากษ์วิจารณ์และกล่าวโทษกันว่าเป็นเพราะขาดคุณธรรมจริยธรรม ขาดความมีน้ำใจ มีความเห็นแก่ตัวเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดเป็นปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเพราะสังคมในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้สภาพสังคมไทยเกิดการแข่งขันและเกิดการแก่งแย่งกัน จนไม่สนใจคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้ไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ได้ จึงทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ไม่พึงประสงค์ เกิดปัญหาด้านการขาดคุณธรรมจริยธรรมและ

ซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ยากต่อการเสริมสร้างและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม (ทองพูล ภูสิม และคณะ, 2554, หน้า 175-186)

อย่างไรก็ตามสถานการณ์ปัญหาปัจจุบันคุณธรรมจริยธรรมของสังคมไทยในโครงสร้างส่วนบนทุกวันนี้ ชนชั้นนำในสังคมเสื่อมคุณธรรมและจริยธรรมกันไปมาก ไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคมได้เหมือนแต่ก่อน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารประเทศ นักการเมือง ข้าราชการ นักวิชาการหรือแม้แต่พระนักบวช นักธุรกิจ และสื่อมวลชนจึงทำให้การอบรมสั่งสอนเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน เมื่อผู้ใหญ่หรือผู้นำไม่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดี ก็ทำให้กระบวนการปลูกฝังและกล่อมเกลாதองสังคมวัฒนธรรมเกิดการบิดเบี้ยวไปหมด มีการทุจริตคอร์รัปชันทุกรูปแบบโดยใช้อำนาจหน้าที่และการแจกจ่ายผลประโยชน์แบบต่างตอบแทนทุจริตเชิงนโยบายและบริหารบ้านเมืองกลายเป็นระบบธุรกิจการลงทุนเป็นเสมือนอุตสาหกรรมการเมืองด้วยการวางแผนเข้ามาลงทุนในการยึดอำนาจรัฐ จนหลายครั้งที่ประชาชนทนไม่ไหวลุกขึ้นมาขับไล่จนเกิดเป็นวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ต่อเนื่องและยืดเยื้อเรื้อรัง (พระครูกิตติวราทร และคณะ, 2562, หน้า 1-12)

ปัญหาการบริหารงานในท้องถิ่น มักเกิดจากบุคลากรในองค์การเป็นสำคัญ เพราะบุคลากรแต่ละคนมีพื้นฐานในด้านต่างๆ แตกต่างกันไป จึงเป็นผลทำให้ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติของบุคลากรแต่ละคนมีการประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหาคือ นำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ เพราะหลักธรรม

สอนให้มนุษย์มีสติในการดำเนินชีวิต ประพฤติปฏิบัติต่อกันในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539) สุตตันตปิฎกที่ขนิณาย ปาฏิวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 313 หน้าที่ 295 ได้ระบุไว้ คือ สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) ทาน (การให้) 2) ปิยวาจา (การมีวาจาเป็นที่รัก) 3) อตถจริยา (กระทำตนให้เป็นประโยชน์) 4) สมานัตตตา (มีความเสมอต้นเสมอปลาย) เป็นข้อมูลให้ผู้บริหารท้องถิ่น นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และสามารถนำองค์ความรู้ไปเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติเพื่อดำรงชีวิตประจำวัน การทำงานร่วมกันและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (จักรวาล สุขไมตรี, 2562, หน้า 105-111)

ดังนั้น จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เพื่อข้อมูลที่ได้อาจจะเป็นประโยชน์และนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ตลอดจนเพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนและผู้นำท้องถิ่นนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ ในการปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้รูปแบบการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และการศึกษาข้อมูลจากการลงพื้นที่วิจัย ประชากรที่ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน 52,272 คน (เฉพาะผู้มีสัญชาติไทย มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน และอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 41,990 คน (แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลเมืองศีลา (พ.ศ. 2561-2565), 2561) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน 397 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 25 ข้อ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ทดสอบความ

สัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามโดยใช้ค่าไคสแควร์ (Chi - square) โดยใช้นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม โดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (มารยาทโยทองยศ และปราณี สวัสดิ์สรณ์, 2544) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 397 คน

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

1. ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธโดยรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.47 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.16 เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านความซื่อสัตย์ มีค่าเฉลี่ย 3.57 รองลงมาคือ ด้านความมีวินัย มีค่าเฉลี่ย 3.48 ส่วนด้านความขยันและด้านความโปร่งใส มีค่าเฉลี่ย 3.46 เท่ากัน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ย 3.38

2. การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) เพศกับระดับความคิดเห็น เมื่อทดสอบด้วยค่าไคสแควร์ พบว่า เพศไม่มีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 2) อายุกับระดับความคิดเห็น เมื่อทดสอบด้วยค่าไคสแควร์ พบว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมของ

ผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 3) ระดับการศึกษากับระดับความคิดเห็น เมื่อทดสอบด้วยค่าไคสแควร์ พบว่า ระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 4) อาชีพกับระดับความคิดเห็น เมื่อทดสอบด้วยค่าไคสแควร์ พบว่า อาชีพมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 5) รายได้/เดือนกับระดับความคิดเห็น เมื่อทดสอบด้วยค่าไคสแควร์ พบว่า รายได้/เดือนไม่มีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น มีค่าความถี่รายด้านต่ำสุด มีดังนี้ ผู้นำควรประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น และผู้นำควรมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัย

ขออภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า โดยภาพรวมระดับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ ในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้นำมีความซื่อสัตย์ มีวินัย มีความรับผิดชอบ และมีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับพระครูกิตติวรารท และคณะ (2562, หน้า 1-12) ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พบว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและธรรมาภิบาล ในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับคณะกรรมการมาตรฐานการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่น (2546) เกี่ยวกับมาตรฐานทางคุณธรรม และจริยธรรมของข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2550) และสืบเนื่องจากการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2551 มีมติเห็นชอบในหลักการเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในภาครัฐไว้ 5 ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริมคุณธรรมในองค์กรเพื่อเป็นต้นแบบให้ข้าราชการได้เรียนรู้ ปฏิบัติตาม โดยได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรมและจรรยาข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐตามกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการและรูปแบบที่หลากหลายและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีการวัดผลในเชิงรูปธรรม ดังนั้น การพัฒนาบุคลากรในสังกัดเพื่อให้ตระหนักรู้ถึงการสร้างจิตสำนึกให้มีคุณธรรมจริยธรรม และปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตรวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนวัฒนธรรมค่านิยมด้วยการมีจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติงานประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน

ผู้วิจัยขออภิปรายเป็นรายด้านได้ดังนี้

1.1 ด้านความซื่อสัตย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้นำมีความสนใจ ตั้งใจ เพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ มีความอดทนไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น มีความซื่อสัตย์ ปฏิบัติงานควบคู่กับการใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาปฏิบัติหน้าที่การทำงานและการประกอบอาชีพที่สุจริตอย่างกระตือรือร้น และตั้งใจจริงให้สำเร็จด้วยความมานะ อดทน และใช้เวลาว่างศึกษาหาความรู้ ฝึกฝนตนเองให้มีความสามารถและความชำนาญในงานที่สุจริตเป็นประโยชน์ต่อสังคม ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับพิชัย โสวัจสสุตกุล (2557) กล่าวว่า ผู้นำมีความเต็มใจที่จะทุ่มเทความพยายามอย่างมากในการปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ขององค์กร มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะคงไว้ซึ่งความเป็นสมาชิกภาพขององค์กร และมีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในการยอมรับเป้าหมายและค่านิยมขององค์กร

ดังนั้น จึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นด้านความ
ขยันอยู่ในระดับมาก

1.2 ด้านความซื่อสัตย์ โดยรวมอยู่ใน
ระดับมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้นำมีความ
ประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ถูกต้อง มีความประพฤติ
ตรงต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ ทั้งทางกาย
วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น มีความจริงใจ
มีความซื่อสัตย์ มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน
ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างตรงไปตรงมา และเปิดเผย
ข้อมูลที่เป็นจริง ไม่ลักขโมย ไม่คดโกง และรู้หน้าที่
ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง ดังนั้น
จึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
ซึ่งสอดคล้องกับวรยุทธ สถาปนาศุภกุล (2560,
หน้า 245-253) กล่าวว่า ผู้นำต้องเป็นคนที่ซื่อสัตย์
มีคุณธรรม ผู้นำต้องมีความโปร่งใส และมีความ
เสมอภาคต่อทุกคน และผู้นำต้องเป็นคนที่ไม่
เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น
ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นด้านความ
ซื่อสัตย์อยู่ในระดับมาก

1.3 ด้านความมีวินัย โดยรวมอยู่ใน
ระดับมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้นำประพฤติ
ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมตามกฎระเบียบ
กติกา ข้อบังคับ ข้อตกลงในสังคม รักษาความ
สะอาด ความเป็นระเบียบ ทั้งภายในและภายนอก
ปฏิบัติงานอย่างเต็มใจและตั้งใจ โดยเกิดจากการ
มีจิตสำนึกขึ้นมาเอง ปฏิบัติเหมาะสมกับบุคคล
โอกาส เวลา สถานที่ และมีความตั้งใจ มั่นใจ
ในพฤติกรรมที่แสดงออกมาว่าเป็นสิ่งที่ดีต่อตนเอง
และสังคม ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็น
อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับพระวัชร ส่วโร

(กสิวัฒน์) (2558, หน้า 6) กล่าวว่า ความสามารถ
ของบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรม
ของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวัง โดยเกิดจาก
การสำนึกขึ้นมาเอง ทั้งนี้จะต้องไม่กระทำการใดๆ
อันจะเกิดความยุ่งยากแก่ตนเองในอนาคต แต่จะ
ต้องก่อให้เกิดความเจริญต่อตนเองและผู้อื่นโดย
ไม่ขัดต่อระเบียบของสังคมและศีลธรรม มีความ
ตั้งใจ และมั่นใจในพฤติกรรมที่แสดงออกมาว่าเป็น
สิ่งที่ดีต่อตนเอง และสังคม ดังนั้นจึงทำให้ประชาชน
มีความคิดเห็นด้านความมีวินัยอยู่ในระดับมาก

1.4 ด้านความรับผิดชอบ โดยรวม
อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า
ผู้นำมีการวางแผนและเตรียมตัวล่วงหน้าและ
ปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ จนงานสำเร็จเรียบร้อย
ทันตามกำหนดเวลา แต่ผู้นำมีการกระทำหรือแสดง
พฤติกรรมยังไม่เป็นไปตามความคาดหวังใน
ตำแหน่งอาชีพของตน มีความรับผิดชอบในระดับ
ปานกลาง และเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์เกี่ยวกับการ
กระทำที่ไม่ดี หรือผิดจริยธรรม ผู้นำมีส่วนร่วม
น้อยในการแก้ไขปัญหาดังนั้น จึงทำให้ประชาชน
มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้อง
กับพิชญ์ณัฐา พรหมศิลป์ และคณะ (2560, หน้า
146-161) กล่าวว่า เป็นการตระหนักในสิทธิหน้าที่
ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจ
ปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง การกระตือรือร้นใน
การแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็น
ที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลจากการก
กระทำของตน มีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อชุมชน
สังคมมีความมุ่งหวังและตั้งมั่นยึดถือในนโยบายที่
ได้แถลงไว้กับประชาชนว่าในการบริหารงานของ

เทศบาล และในการบริหารงานของเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนอย่างสูงสุด ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นด้านความรับผิดชอบอยู่ในระดับปานกลาง

1.5 ด้านความโปร่งใส โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้นำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของบุคลากร มีแผนงาน ระบุขั้นตอนในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน และปฏิบัติงานอย่างตรงไปตรงมา ดำเนินการเพื่อให้ประชาชน และสังคมภายนอกสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีการต่างๆ เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและร้องเรียนได้ และมีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และง่ายต่อการตรวจสอบและเชื่อถือได้ ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับทิพนพพร เกื้อเกต (2558) กล่าวว่า การปฏิบัติงานบนพื้นฐานของการมีจิตสำนึกที่ดีต่อหน้าที่มีจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ มีแผนและระบุขั้นตอนในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งมีการปฏิบัติตามแผนอย่างตรงไปตรงมา มีหลักฐานไว้พร้อมเพื่อรับการตรวจสอบอีกทั้งอำนวยความสะดวกต่อผู้มาตรวจสอบ มีการดำเนินการเพื่อให้ประชาชนสามารถรับรู้ข้อมูล ตลอดจนเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและร้องเรียน มีข้อมูลจากหลายแหล่งประกอบการตัดสินใจ มีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและง่ายต่อการตรวจสอบ ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นด้านความโปร่งใสอยู่ในระดับมาก

2. การทดสอบสมมติฐาน อาชีพมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ

ท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศิลาอำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วน เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จากผลการทดสอบพบว่า อาชีพมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน เช่น ประชาชนที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ได้สัมผัสและรับรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่นเป็นอย่างดี อาจมองว่าผู้นำท้องถิ่นจะสามารถช่วยเหลือให้พวกเขามีการทำมาหากินได้ดีขึ้น แต่ผู้นำอาจจะไม่สามารถสนองความต้องการของพวกเขาได้ ส่วนอาชีพ อื่นๆ เช่น อาชีพค้าขาย อาจได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำท้องถิ่น และได้รับประโยชน์ จากผู้นำท้องถิ่นได้มากกว่า ดังนั้น ประชาชนทั้ง 2 กลุ่มนี้ จึงอาจจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมตามแนววิถีพุทธที่แตกต่างกันไป ซึ่งสอดคล้องกับวนิดา นาสิเสียด (2557) กล่าวว่า คุณธรรม ในการประกอบอาชีพ คือ การกระทำ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ซึ่งก่อให้เกิดผลผลิต และรายได้โดยไม่เบียดเบียน หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และเป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้ประกอบอาชีพทุกคนต้องมีคุณธรรมในการประกอบอาชีพ เพื่อธำรงศักดิ์ศรีของมนุษย์เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ช่วยเสริม

สร้างบุคลิกที่ดี สร้างความเชื่อมั่นคงและปลอดภัย ในการประกอบอาชีพ คุณธรรมพื้นฐานที่ประกอบ อาชีพทุกคนควรมี ได้แก่ 1) ความซื่อสัตย์ 2) ความ ขยัน อดทน 3) ความยุติธรรม 4) ความรับผิดชอบ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ของผู้นำ ท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ ในการปฏิบัติตน ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ด้านอัตถ จริยา (กระทำตนให้เป็นประโยชน์) มีค่าความถี่ (Frequency) ต่ำที่สุด ได้แก่ ผู้นำควรมีน้ำใจช่วย เหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และผู้นำควร ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น

6. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ ท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีนโยบายส่งเสริมการดำเนินงาน ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม และชุมชน ท้องถิ่น โดยมีการวางแผนเตรียมตัวล่วงหน้าและ ปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ จนงานสำเร็จเรียบร้อย

1.2 ควรมีนโยบายพัฒนาแนวทางไป

สู่การยกย่องแก่ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ที่ประพฤติ ปฏิบัติตนอย่างมีคุณค่า สมควรยกย่องเชิดชูเกียรติ เพื่อกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนท้องถิ่นตระหนักและ ให้ความสำคัญของการทำความดี มีคุณธรรมจริยธรรม

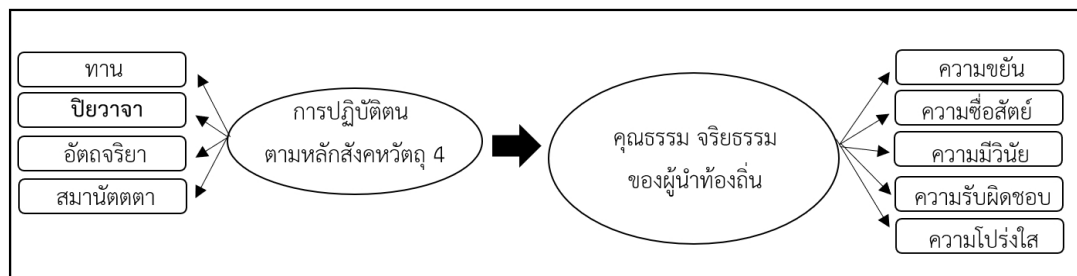
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาคุณธรรมจริยธรรม ของผู้นำท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธในเขตเทศบาล เมืองศีลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยการวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติม

2.2 ควรศึกษาในมุมมองของตัวผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ ความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การนำหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มาช่วยใน การปฏิบัติงานของผู้นำชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิด การประพฤติปฏิบัติที่ดีต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะส่ง ผลให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความสุข ความ สามัคคี นำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน และ ยังช่วยส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนท้องถิ่น เกิดความ เข้าใจซึ่งกันและกัน รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง มากขึ้น ให้ความสำคัญกับตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่ง ของชุมชนท้องถิ่นที่จะเข้าไปช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในองค์กรด้วยความเต็มใจได้ ดังภาพ ที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มงานคุ้มครองจริยธรรมจังหวัดขอนแก่น. (2562). รายงานผลการดำเนินงานด้านส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: กลุ่มงานคุ้มครองจริยธรรมจังหวัดขอนแก่น.

คณะกรรมการมาตรฐานการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่น. (2546). ประกาศมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของข้าราชการ บุคลากร และพนักงาน อบต. เข้าถึงได้จาก <http://www.local.moi.go.th/principle/interest074601.pdf>

จักรวาล สุขไมตรี. (2562). การบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลพะตงอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วารสารราชพฤกษ์, 17(2), 105-111.

ทองพูล ภูสิม และคณะ. (2554). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กรณีศึกษาโรงเรียนแกดำวิทยาคารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 5(1), 175-186.

ทิพนพพร เกื้อเกิด. (2558). ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลด้านความโปร่งใสของเจ้าหน้าที่พัสดุ สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคกลาง. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลเมืองศิลา (พ.ศ. 2561-2565). (2561). เทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลเมืองศิลา จังหวัดขอนแก่น.

พระครูกิตติวราทร และคณะ. (2562). การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. วารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 19(2), 1-12.

- พระวัชร ส่วโร (กสิวัฒน์). (2558). *การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนวัดรังสิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 จังหวัดปทุมธานี*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิชญ์ธิดา พรหมศิลป์ และคณะ. (2560). บทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์*, 3(2), 146-161.
- พิชัย โสวจิตต์สกุล. (2557). *ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของนายกเทศมนตรีกับความผูกพันต่อองค์การของพนักงาน เทศบาลตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี*. (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.
- ภิญโญ ทองมี และคณะ. (2562). รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมเชิงพุทธ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ระดับประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 6(6), 2842-2859.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. เข้าถึงได้จาก <http://www.opac.mbu.ac.th/Record/20327>
- มารยาท โยทองยศ และปราณี สวัสดิ์สรพ์. (2544). *การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันส่งเสริมการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม.
- วนิดา นาสีเสียด. (2557). *คุณธรรมในการประกอบอาชีพ*. เข้าถึงได้จาก <https://sites.google.com/site/nganxachiph1317/home/khwam-hmay-laea-khwam-sakhay-khxng-xachiph/prapheth-khxng-xachiph/kar-sarwct nxeng/khunthrrm-ni-kar-prakxb-xachiph>
- วรยุทธ สถาปนาสกุล. (2560). คุณลักษณะผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ตามทัศนะของประชาชน อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 2(8), 245-253.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2550). *มาตรฐานทางจริยธรรม มติที่ประชุมกรรมาธิการเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2543 เพื่อนำคุณค่าสร้างสรรค์มาเป็นแนวทางหลักในการกำหนดมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. เข้าถึงได้จาก <https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/attachment/article/maatrthaanthaangcchriythrrm.pdf>